

PricewaterhouseCoopers AS

VAR REFERANSE
19/5538

DERES REFERANSE

UNNTATT OFFENTLIGHET
Offl. § 14 første ledd

DATO
21.01.2020

Endelige merknader

1. Innledning

Det vises til Finanstilsynets brev av 10. mai 2019 der Finanstilsynet ba om en redegjørelse for revisjonen av et forsikringsselskap (foretaket). PwC (revisjonsselskapet) har vært foretakets valgte revisor for årsregnskapet 2015 og senere. For 2014 og tidligere år ble regnskapene revidert av en annen revisor.

Bakgrunnen for Finanstilsynets anmodning var at foretaket, i forbindelse med avslutningen av årsregnskap for 2018, avdekket vesentlige feilføringer i tidligere perioder. Revisjonsselskapet svarte i brev 11. juni 2019. Basert på dette svaret ba Finanstilsynet om ytterligere informasjon, som ble mottatt 6. og 16. september 2019. Kommentarer til foreløpige merknader utarbeidet av selskapets fagavdeling ble mottatt av Finanstilsynet 27. november 2019.

Finanstilsynet har vurdert revisjonen av 2017-regnskapet basert på situasjonen slik den var da revisjonsberetningen for dette regnskapet ble avgitt, inkludert situasjonen de tidligere årene. Henvisningene til revisjonsstandardene er til de som gjaldt for revisjonen av 2017-regnskapet.

1.1 Kort om faktum

Feilføringene

Egenkapitaleffekten av feilføringene utgjorde til sammen MNOK 28,5 og knyttet seg til mellomværende med andre forsikringsselskaper. Feilene ble rettet retrospektivt i revisjonsklientens regnskap for 2018. Den største enkeltfeilen var på MNOK 17,7.

Revisjonsberetningene for perioden 2015-2018

For regnskapsåret 2015 avla revisjonsselskapet en revisjonsberetning der det ble tatt forbehold til balanseførte kundefordringer i samsvar med plikten i revisorloven § 5-6 femte ledd. Bakgrunnen for forbeholdet var usikkerhet knyttet til manglende oppfyllelse av kravene i bokføringsloven, blant annet avstemminger og spesifikasjoner av kundefordringene. Revisjonsberetningen inneholdt også en negativ konklusjon knyttet til ledelsens plikt til å sørge for ordentlig og oversiktlig registrering og dokumentasjon av regnskapsopplysninger, jf. revisorloven § 5-6 fjerde ledd, nr. 3.

For regnskapsåret 2016 tok revisor følgende forbehold i revisjonsberetningen:

"Grunnlag for konklusjon med forbehold"

Selskapet har ikke tilfredsstillende rutiner for overførslar mellom de ulike IT-systemene eller for å sikre avstemning av fordringer i forbindelse med direkte forsikring og premieinntekter i fagsystemet mot hovedbok. Selskapet har heller ikke tilfredsstillende rutiner for avstemning av forpliktelser i forbindelse med gjenforsikring. På grunn av disse forholdene har vi ikke vært i stand til å fastslå hvorvidt det kunne være behov for å justere regnskapsførte fordringer i forbindelse med direkte forsikring, premieinntekter og forpliktelser i forbindelse med gjenforsikring eller tilhørende poster i resultatregnskapet, balansen, oppstilling over endringer i egenkapital og kontantoppstilling".

Konklusjonen knyttet til ledelsens plikt til å sørge for ordentlig og oversiktlig registrering og dokumentasjon av regnskapsopplysninger var fortsatt negativ.

I revisjonsberetningen for regnskapsåret 2017 har revisor ikke videreført forbeholdet fra 2016 og revisjonsberetningen for 2017 inneholder videre en positiv bekreftelse på at ledelsen har overholdt sin plikt til å sørge for ordentlig og oversiktlig registrering og dokumentasjon av regnskapsopplysninger. Revisjonsberetningen for 2017 kan vanskelig leses på en annen måte enn at foretaket er "friskmeldt" når det gjelder de aktuelle forholdene. Dette inntrykket forsterkes ytterligere ved at erstatninger og IT systemer er beskrevet i revisjonsberetningen som et sentralt forhold i revisjonen, og dermed etter revisors profesjonelle skjønn, var av størst betydning ved revisjonen av regnskapet for den aktuelle perioden jfr. ISA 701 punkt 8.

Revisjonsberetningen for 2018 er også avlagt uten forbehold og presiseringer, med samme sentrale forhold som i 2017.

2. Finanstilsynets vurderinger av revisjonen

Revisjonsklienten er et børsnotert foretak, underlagt strenge lovfastsatte krav til foretaksstyring og soliditet. Virksomheten er ansett som så samfunnsviktig at den er underlagt tilsyn av Finanstilsynet. Dette tilsier at valgt revisor må utvise en særlig aktsomhet i de vurderingene som skjer gjennom revisjonsprosessen for å sikre at rollen som allmennhetens tillitsperson ivaretas på en forsvarlig måte, jf. revisorloven § 1-2.

Finanstilsynet mener at revisor ikke hadde tilstrekkelige og hensiktsmessige revisjonsbevis for sine konklusjoner i revisjonsberetningen for konsernets og selskapets årsregnskap for 2017, verken for verdien av selskapets mellomværende knyttet til gjenforsikring eller for attestasjonen av at pliktene i bokføringsloven var oppfylt. Den ikke-reelle fordringen inngikk i regnskapslinjen "forpliktelser i forbindelse med gjenforsikring". Fordringen reduserte således revisjonsklientens gjeld. Etter korreksjon var denne gjelden MNOK 232,0 i 2017-regnskapet (tall hentet fra 2018-regnskapet). I 2017-regnskapet viste samme regnskapslinje en saldo på MNOK 168,5. Følgelig ble det også gjennomført andre korreksjoner i balansen i tillegg til rettingen av feilen.

2.1 Revisors risikovurdering

Som nevnt over hadde revisor tidligere år tatt forbehold i revisjonsberetningen og konkludert negativt på attestasjonen knyttet til registrering og dokumentasjon etter bokføringsloven. Dette alene tilsier at revisor i sin risikovurdering måtte gjøre en særlig vurdering for å sikre at det innhentes tilstrekkelige og hensiktsmessige revisjonsbevis for å kunne konkludere positivt på de samme forholdene.

Også andre forhold tilsa en særlig aktsomhet fra revisors side:

- Finanstilsynet hadde sendt kritisk rapport til foretaket, blant annet gjeldende risikostyringen og internkontrollen
- I henhold til revisjonsmetodikken er en score på 43 og høyere definert som "higher risk". I fortsettelsesvurderingen for 2017 er risk scoren 49, noe som er en økning fra 39 som var risk scoren på aksepttidspunktet
- Det var fastsatt en lav vesentlighetsgrense, noe som indikerer høy risiko ved oppdraget
- Av det elektroniske skjemaet som benyttes i fortsettelsesvurderingen fremkommer det at: *"Inntekter, fordringer etc. er definert som sign. risk"*. I revisjonsselskapets redegjørelse datert 11. juni, er mellomværende med reassurandører og tilhørende transaksjonsstrømmer vurdert til å ha høy iboende risiko *"på nivå under særskilt risiko"*.

Det fremkommer ikke av dokumentasjon for revisjonen av årsregnskapet 2017, hvordan revisor har vurdert at den negative konklusjonen på registrering og dokumentasjon skulle følges opp. Det fremkommer heller ikke hvordan revisor hadde tenkt å innhente tilstrekkelige og hensiktsmessige revisjonsbevis for mellomværende med reassurandører.

Etter Finanstilsynets syn tilsier ovennevnte forhold at revisors fortsettelsesvurdering for 2017 revisjonen skulle ha dokumentert en særskilt vurdering av plikten i revisorloven § 7-1 til å fratre, og hvilke forberedende tiltak som i så fall var nødvendig. Revisjonsselskapets kommentar til dette punkt er at forholdet er vurdert i den årlige fortsettelsesvurderingen og godkjent etter vanlige rutiner i revisjonsselskapet.

Finanstilsynet mener det foreligger brudd på revisorloven § 5-2 annet ledd, jf. ISA 315 og 330 om identifisering, vurdering og revisors håndtering av anslåtte risikoer.

2.2 Bekreftelsen på registrering og dokumentasjon

I revisjonsberetningen for 2016 begrunnet revisor sin negative konklusjon som følger:

"Den daglige bokføringen i [redacted] har ikke vært fulgt opp på en tilfredsstillende måte. Dette har ført til at selskapet gjennom 2016 ikke har hatt kundespesifikasjoner slik bokføringsloven krever, ikke har vært ajour med avstemninger mellom forsikringsystemer og hovedbok slik bokføringsloven krever og det har vært vanskelig å følge posteringene i hovedbok til underbyggende dokumentasjon og flere andre brudd på bokføringsregelverket."

Revisors vurdering og begrunnelse for å kunne avgi en positiv bekreftelse på oppfyllelse av bokføringslovens plikt til registrering og dokumentasjon for 2017 synes å være at foretaket hadde kjøpt opp et annet forsikringselskap og gjennom dette hadde fått tilgang på bedre kompetanse og systemer. Situasjonen per 31.12.2017 var at foretaket ikke hadde implementert et system som oppfyller kravene i bokføringsloven. Det som var nytt for 2017 var at mellomværende ble beregnet i et nyopprettet regneark som ble ført av noen andre enn de som gjorde det i 2016.

Når revisor positivt i revisjonsberetningen for 2017 bekrefter at pliktene etter bokføringsloven er oppfylt, mener Finanstilsynet at revisor skal ha konstatert at:

- det gjennom 2017 har foreligget kundespesifikasjoner slik bokføringsloven krever
- avstemninger mellom forsikringsystemer og hovedbok har kommet a jour i løpet av 2017
- posteringene i hovedbok til underbyggende dokumentasjon lar seg følge (kontrollspor)
- andre brudd på bokføringsregelverket er rettet opp i

- det var tilfredsstillende rutiner for overførslers mellom de ulike IT-systemene eller for å sikre avstemning av fordringer i forbindelse med direkte forsikring og premieinntekter i fagsystemet mot hovedbok
- det var tilfredsstillende rutiner for avstemning av forpliktelser i forbindelse med gjenforsikring.

I tilsvaret har revisjonsselskapet påpekt at det var betydelige forbedringer i overholdelse av bokføringsreglene, blant annet at kontrollspor var på plass ved utgangen av 2017. På grunn av manglende ajourhold gjennom 2017 er revisjonsselskapet enig i at konklusjon med forhold burde vært opprettholdt i revisjonsberetningen for 2017.

Revisor har ikke innhentet tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis som grunnlag for sin konklusjon om at ledelsen i foretaket har sørget for ordentlig og oversiktlig registrering og dokumentasjon i samsvar med lov og forskrifter. Det foreligger brudd på revisorloven §§ 5-1 første ledd, 5-2 annet ledd, jf. ISAE 3000 og revisorloven § 5-6 fjerde ledd, nr. 3. Finanstilsynet anser pliktbruddet som grovt.

2.3 Forbehold knyttet til fordringer

I revisjonsberetningen for 2016 skrev revisor følgende:

" Grunnlag for konklusjon med forbehold

Selskapet har ikke tilfredsstillende rutiner for overførslers mellom de ulike IT-systemene eller for å sikre avstemning av fordringer i forbindelse med direkte forsikring og premieinntekter i fagsystemet mot hovedbok. Selskapet har heller ikke tilfredsstillende rutiner for avstemning av forpliktelser i forbindelse med gjenforsikring. På grunn av disse forholdene har vi ikke vært i stand til å fastslå hvorvidt det kunne være behov for å justere regnskapsførte fordringer i forbindelse med direkte forsikring, premieinntekter og forpliktelser i forbindelse med gjenforsikring eller tilhørende poster i resultatregnskapet, balansen, oppstilling over endringer i egenkapital og kontantoppstilling".

Når ikke samme forbehold blir tatt i revisjonsberetningen for 2017 det må det være fordi revisor:

- har konstatert at det har vært tilfredsstillende rutiner for overførslers mellom de ulike IT-systemene
- har konstatert at avstemning av fordringer i forbindelse med direkte forsikring og premieinntekter i fagsystemet mot hovedbok er tilfredsstillende utført
- har utført nødvendige substanshandlinger
- mener at bokføringsloven § 11 om krav til dokumentasjon er oppfylt for alle balanseposter som ikke er ubetydelige.

Revisor har ikke konstatert at det var tilfredsstillende rutiner verken for overførslers eller avstemninger. Det fremkommer heller ikke av revisjonsdokumentasjonen hvordan revisor har vurdert dette i revisjonen av 2017-regnskapet.

Foretaket førte mellomværende med reassurandører kun i hovedbok, uten underliggende avstemt spesifikasjon ("reskontro"). Svak dokumentasjon i regnskapet av grunnlaget for bokføringen i 2014, gjorde at forskuddet fra reassurandøren i 2014 på MNOK 17,7 senere ble inntektsført som en uforklart differanse. I regnskapet for 2017 var denne posten inkludert i et mellomværende som utgjorde en fordring på MNOK 20,7.

Når foretaket ikke kunne spesifisere nærmere mellomværende med reassurandører mener Finanstilsynet at forbeholdet knyttet til fordringer skulle vært videreført også i 2017. Revisjonsselskapet har erkjent at det kunne vært utvist større profesjonell skepsis i vurderingen av fordringsposten, herunder at forholdet burde vært klassifisert som en særskilt risiko

Finanstilsynet mener at revisor ikke har innhentet tilstrekkelige og hensiktsmessige revisjonsbevis som grunnlag for sin konklusjon. Det foreligger brudd på revisorloven §§ 5-1 første ledd, 5-2 annet ledd, jf. revisorloven § 5-6 fjerde ledd, nr. 1. Det vises også til ISA 500 punkt 6 *samt ISA 330 punkt 18,19 og 21*. Finanstilsynet anser pliktbruddet som grovt.

2.4 Kommunikasjon med revisjonsklienten

Revisjonsplan

Presentasjonen av "Revisjonsplan og foreløpig status på årsoppgjørrevisjonen 2017" til styret/revisjonsutvalget inneholder ikke en oppfølging av den negative konklusjonen på registrering og dokumentasjon og forbeholdet knyttet til fordringer. Etter Finanstilsynets syn tilsier god revisjonsskikk at forholdene skulle vært kommunisert.

Revisjonsselskapet erkjenner også at det er en svakhet at revisjonsplanen ikke ble kommunisert på et tidligere tidspunkt og at forholdene omtalt i 2016 beretningen ikke var medtatt som en "significant risk" i revisjonsplanen for 2017.

Finanstilsynet viser også til at revisjonsplanen først ble kommunisert til revisjonsutvalget etter at interimrevisjonen var gjennomført. Etter god revisjonsskikk er dette for sent. Det foreligger brudd på revisorloven § 5-2 annet ledd, jf. ISA 260 punkt 9 og 15 og A11-A16.

Nummererte brev til foretaket

Det brevet revisor sendte etter revisjonen av årsregnskapet for 2015 tar opp en rekke sentrale svakheter i foretakets finansielle rapportering, men inneholder ingen krav til oppfølging fra foretaket, frist for retting eller konsekvensene av manglende retting fra foretaket. Det samme gjelder brevet etter revisjonen av årsregnskapet for 2016, men det opplyses at kopi vil bli oversendt Finanstilsynet i henhold til finanstilsynsloven 3a.

I tilsvaret har revisjonsselskapet fremhevet at det har vært en løpende dialog med selskapet hvor revisor har observert at opprydding var prioritert av selskapet. Det erkjennes av revisjonsselskapet at denne dialogen ikke er dokumentert og at det er en svakhet ved revisjonsdokumentasjonen. Det vises også til at oppdragsansvarlig revisor har understreket overfor styret i møte med styret den 30. mars 2017, viktigheten av at forholdene rundt manglende avstemning av fagsystem mot hovedbok blir tatt tak i og rettet opp i nær fremtid.

Fordi de forhold revisor hadde beskrevet i brevet etter revisjonen av 2015-regnskapene ikke var ordnet opp i, skulle revisor i brevet etter revisjonen av 2016-regnskapet gjort det klart hvilke konsekvenser det ville ha for spørsmålet om videreføringen av revisjonsoppdraget, dersom ikke styret umiddelbart sørget for etterlevelse av bokføringsloven og en akseptabel kvalitet på den løpende regnskapsrapporteringen. Denne kommunikasjonen krever nummerert brev. Forholdet er brudd på revisorloven § 5-4 og § 5-2 fjerde ledd.

3. Revisjonsselskapets kvalitetssikring

De pliktbruddene Finanstilsynet avdekket er ikke fanget opp av selskapets kvalitetssikringstiltak. Etter Finanstilsynets syn skulle mangelfulle revisjonsbevis fordringer og registrering og dokumentasjon vært avdekket av oppdragskontrolløren, jf. ISQC1 punkt 35-38 og ISA 220.

I tilsvaret skriver revisjonsselskapet at QRP (oppdragskontrolløren) har gjennomført de vurderinger i revisjonsfilen som er nødvendig. Finanstilsynet deler ikke denne oppfatningen. Det er ikke gjennomført en oppdragskontroll i henhold til de kravene for følger av ISQC1 og ISA 220. For eksempel har ikke oppdragskontrolløren fanget opp at det var uttrykt forbehold og negativ konklusjon (registrering og dokumentasjon) i revisjonsberetningen for 2016-regnskapet, påsett at planleggingen og utførelsen av revisjonen i 2017 tok høyde for disse påpekingene eller fulgt opp at forholdene ble dekket av utførte revisjonshandlinger, i revisjonsdokumentasjonen og i rapporteringen til klienten.

Det er ikke gjennomført konsultasjon med fagavdelingen på spørsmålet om det var grunnlag for å fjerne forbeholdet knyttet til forbeholdet og konkludere positivt på registrering og dokumentasjon, ISQC 1 punkt 34, jf. også punkt 32 og 38.

Revisjonsselskapet opplyser i tilsvaret til Finanstilsynets foreløpige merknader, at det med hensyn til revisjonen av årsregnskapet for 2019, er gjort endringer i sammensetningen av revisjonsteamet og at det er utnevnt ny oppdragskontrollør. Revisjonsselskapet vil kartlegge hva som var årsaken til at bruddene på god revisjonsskikk ikke ble avdekket i kvalitetssikringen. Spørsmålet om hvordan oppdragsansvarlig revisor skal følges opp vil inngå i dette arbeidet. Erfaringene fra tilsynet vil bli fulgt opp gjennom "Quality Improvement Plan for FY 20".

4. Oppsummering og konklusjon

Revisor har ikke tilstrekkelige og hensiktsmessige revisjonsbevis for å kunne konkludere positivt i revisjonsberetningen for 2017-regnskapet på at ledelsen har oppfylt sin plikt til å sørge for ordentlig og oversiktlig registrering og dokumentasjon av regnskapsopplysninger, jf. revisorloven § 5-6 fjerde ledd, nr. 4. Revisor skulle ha videreført den negative konklusjonen fra tidligere år.

Revisor har ikke tilstrekkelige og hensiktsmessige revisjonsbevis for å kunne konkludere med at mellomværende knyttet til gjenforsikring har den verdien som oppført i regnskapet for 2017. Dette innebærer at revisor skulle tatt forbehold knyttet til denne posten i revisjonsberetningen også for 2017-regnskapet i henhold til revisorloven § 5-6 femte ledd, første punktum.

Når revisor har konkludert negativt på samme attestasjon tidligere år, gir revisjonsberetningen for 2017 allmennheten grunn til å tro at ledelsen har rettet på forholdet, noe som ikke var tilfellet. På samme måte vil bortfallet av forbeholdet knyttet til gjenforsikring, gi allmennheten grunn til å tro at årsregnskapet gir et rettvise bilde, noe det ikke gjorde. Det foreligger etter Finanstilsynet vurdering grove brudd på revisors plikter etter revisorloven og god revisjonsskikk. Det vises til revisorloven §§ 5-1 første ledd og 5-2 første og annet ledd, jf. ISA 315, 330 og 500.

Revisor har i 2017-revisjonen ikke fulgt opp forholdene som ble avdekket i revisjonen av 2015- og 2016-regnskapene i nummererte brev på en måte som har satt et tilstrekkelig press på ledelsen til å bringe forholdene i orden eller til å danne grunnlag for fratreden. Forholdet er et brudd på revisorloven § 5-4.

Revisjonsselskapet har opplyst at det er iverksatt tiltak som skal bidra til å hindre at bruddene på revisorloven videreføres både i dette og i andre oppdrag. Finanstilsynet vil følge opp i den løpende tilsynsvirksomheten og vurdere om det er nødvendig med ytterligere tilsynsmessige tiltak.

For Finanstilsynet

Anne Merethe Bellamy
direktør for markedstilsyn

Anders Grini
seksjonssjef

Dokumentet er godkjent elektronisk og har derfor ikke håndskrevne signaturer.